

**ASPECTE ALE VALORIFICĂRII ȚAMBALULUI ÎN CULTURA MUZICALĂ
DIN REPUBLICA MOLDOVA**

**ASPECTS REGARDING THE VALORIFICATION OF THE DULCIMER
IN THE MUSICAL CULTURE FROM THE REPUBLIC OF MOLDOVA**

ANASTASIA ALEXANDREANU¹,

doctorandă, asistent universitar,
Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice
<https://orcid.org/0000-0001-8821-2996>

CZU 780.616.41.034/.036

780.8:780.616.41.036(478)

DOI <https://doi.org/10.55383/iadc2022.08>

Țambalul este un instrument muzical cu origini străvechi. Există mai multe versiuni despre proveniența sa. Secolul XX se caracterizează prin apariția școlilor naționale de interpretare la țambal în mai multe țări: Ungaria, România, Slovacia, Cehia, Republica Moldova ș.a. La început, evident, la baza creării fiecărei școli naționale se afla creația populară, muzica folclorică. Caracterul improvizatoric al muzicii tradiționale instrumentale este completat și dezvoltat ulterior prin infiltrarea metodică a tradițiilor academice. Acest proces creativ a determinat evoluția și extinderea universului sonor al instrumentului, conturând caracteristicile unui stil de interpretare individual, inedit. Școala academică profesionistă de interpretare la țambal din R. Moldova este relativ tânără și se bazează pe metode propuse de personalități notorii: V. Vilinciuc, I. Grosu, V. Crăciun, V. Sârbu, S. Crețu, V. Copacinschi, V. Roșcovan, V. Luță, V. Cașcaval ș.a.

Cuvinte-cheie: țambal, interpretare, creații de inspirație folclorică, muzică academică, asocieri instrumentale

¹ E-mail: anastasia.lazarencu@gmail.com

The dulcimer is a musical instrument with ancient origins. There are several versions about its provenance. In the 20th century, national performance schools were opened in several European countries: Hungary, Romania, Slovakia, the Czech Republic, the Republic of Moldova, etc. At the beginning, obviously, the creation of each national school was based on popular art, folk music. The improvisational character of the traditional instrumental music is completed, further developed by the methodical infiltration of academic traditions. This creative process determined the evolution and expansion of the sound universe of the instrument, outlining the characteristics of an individual, unique style of interpretation. The professional academic school of dulcimer performance from the Republic of Moldova is relatively young and is based on methods proposed by famous personalities such as: V. Vilinciuc, I. Grosu, V. Crăciun, V. Sârbu, S. Crețu, V. Copacinschi, V. Roșcovan, V. Luță, V. Cașcaval and others.

Keywords: dulcimer, performance, folk-inspired creations, academic music, instrumental combinations

Introducere

Țambalul este un instrument muzical cu coarde lovite, răspândit în diferite regiuni ale Europei Centrale și de Est, în special, în Ungaria, România, Slovacia, Cehia și Republica Moldova. În încercarea de a-i descoperi originile, Curt Sachs sugerează proveniența instrumentului de la *santur*-ul persan. Acesta, originar din Orientul Mijlociu, se presupune că a fost mai apoi adus de comercianți și muzicanți pe continentul european, calea parcursă trecând prin nordul Africii și apoi prin Spania [1]. În urma unor cercetări mai recente, legate, în special, de construcția instrumentului, apar noi opinii, conform cărora strămoșii țambalului, familia căruia este numită în engleză *Dulcimers*, ar fi putut evolua independent pe teritoriul Europei [2].

În spațiul cultural românesc țambalul este menționat pentru prima dată în 1538, an în care Ștefan Lăcustă, primul domn moldovean numit de turci, primește, cu ocazia instaurării în scaun, tobă și țambal. Puțin mai târziu, în 1546, la Brașov este notată în unul din registrele de evidență sosirea în această urbe a lui „Nicolae Dicul, om de casă al lui Mircea Ciobanul, pentru un țambal al tinerei voivodesse” [3]. Țambalul pătrunde treptat în castele și devine unul dintre instrumentele preferate ale nobilimii. De asemenea, este menționat în primele traduceri ale cărților bisericești românești, manuscrise precum *Codicele Voronețean*, *Psaltirea Scheiană*, *Psaltirea românească* și *Cartea de învățătură* a diaconului Coresi. Aici apare cu diferite denumiri — „organ”, „canon”, „canun”, „psalterion”. În *Psaltirea sfântului proroc David* (1673) îndemnul de închinare și slavă providenței reclama „...glasuri nalte/De, ... organe tinse-n strune/...țimbale” [3].

Țambalul poate fi de două tipuri: mic, portabil sau mare, de concert. Evident, inițial, a fost răspândită prima variantă. Țambalul mic, versiunea mai veche a acestui instrument, reprezintă o cutie de rezonanță trapezoidală, care este o secțiune a unui triunghi echilateral. Baza acestuia măsoară 100-120 cm, latura superioară — 57-70 cm, iar laturile laterale — 45-60 cm. De obicei, instrumentul muzical atâră de gâtul interpretului, fiind suspendat cu ajutorul unei centuri. Acesta cântă fie în picioare (**Imaginea 1**), fie așezat pe un scaun, iar cutia de rezonanță este fixată pe genunchi. O altă variantă ar fi plasarea țambalului portabil pe o masă [4].

În acest format instrumentul muzical devine răspândit și în ansamblurile de muzică populară în Moldova din stânga Prutului în doua jumătate a sec. XIX, unde adesea înlocuiește cobza. Țambalul mic poate fi găsit în această perioadă în componența orchestrelor din Chișinău (tarafurile conduse de I. Perja, C. Marin), Bălți (taraful lui C. Parno), mai apoi și din Dubăsari (formația îndrumată de Gh. Murga) [3]. Instrumentul completa perfect componența ansamblurilor lăutărești ambulatorii.

Pentru orchestrele de muzică populară ce activează în localuri sau spații de spectacole este mai potrivită versiunea mare a țambalului, așa-numită de concert. Acesta (țambalul de concert) a fost creat de V. Josef Schunda în 1874 la Budapesta prin modificarea versiunii precedente. Țambalul mare constă dintr-o cutie de rezonanță trapezoidală, cu latura mare de 140 cm și cea mică de 95 cm, așezată pe patru picioare (**Imaginea 2**). Pe cutie sunt întinse 35-36 coarde cu ajutorul unor șuruburi, care permit acordarea lor. Sunetele se realizează prin lovirea strunelor cu două baghete din lemn, puțin îndoite la un capăt, învelite cu pâslă. Pentru obținerea unor variante timbrale diferite, bețele pot fi învelite cu piele sau chiar se cântă cu capul din lemn neînvelit.

Imaginea 1. Țambalul mic, portabil.

Imaginea 2. Țambalul mare, de concert.

Sursa 1: <https://www.voci.ro/instrumente-populare-romanesti/> Sursa 2: <https://www.britannica.com/art/cimbalom>.

Repere din istoria țambalului ca instrument popular în spațiul cultural al Republicii Moldova

În Moldova din stânga Nistrului (în prezent Republica Moldova) țambalul capătă popularitate în a doua jumătate a secolului XIX. Inițial, cu rol de acompaniament, în special, țambalul mic era utilizat în formațiile de lăutari. În perioada postbelică începe istoria școlii profesionale de țambal ca instrument popular cu instruire în instituțiile de învățământ muzical. În anul 1952 este deschisă o clasă de țambal la Conservatorul din Chișinău, condusă de V. Vilinciuc. Printre primii absolvenți se remarcă P. Târgoveț, I. Grosu. Din următoarele promoții se vor afirma V. Crăciun, V. Sârbu, S. Crețu. În anul 1964 este inițiată fabricarea de țambale la Combinatul de producere a instrumentelor populare susținut de Ministerul Culturii (inițial, atelier experimental), fapt care favorizează răspândirea acestui instrument muzical pe teritoriul Moldovei din stânga Prutului [5 p. 3]. Astfel, apar interpreți ce valorifică țambalul în Republica Moldova la nivel de instrument solistic de virtuozitate, fapt care deschide muzicienilor noi orizonturi de activitate: culegerea și transcrierea folclorului românesc pentru țambal, dar și ajustarea creațiilor de valoare universală pentru a fi interpretate la acest instrument muzical.

În anul 1976 este publicată prima culegere (în arealul Moldovei din stânga Prutului) de lucrări dedicată țambalului, autorul căreia este I. Burdin. Aceasta conține patru piese inspirate din tradiția folclorică și marchează, oarecum, începutul, crearea repertoriului tradițional de concert pentru țambal în spațiul actual al Republicii Moldova. Printre primele personalități creatoare ce se impun în sfera muzicii pentru țambal poate fi menționat V. Copacinschi. „Cunoscând profund muzica populară și aspirațiile artistice ale contemporanilor, Copacinschi, direct sau indirect, a încercat să creeze o atmosferă nouă, cu accente orientate spre formarea unui anume stil concertistic, a unei măiestrii virtuozice de interpretare la țambal. Fenomenul Copacinschi a lăsat o amprentă benefică în dezvoltarea posibilităților tehnice și expresive ale țambalului, vizând aspectele concertante în noile cerințe repertoriale” [6, vol. II, p. 5].

O primă publicație importantă, apărută în anul 1982, este lucrarea *Metodă de țambal*, semnată de V. Crăciun și V. Sârbu. *Metodă de țambal* este un manual de o importanță deosebită pentru elevii și

studentii care vor să însușească mânuirea virtuoză a țambalului, dar reprezintă, totodată, și un ajutor de neprețuit pentru compozitorii care fac cunoștință pentru prima dată cu acest instrument. Printre culegerile valoroase pentru tinerii interpreți la țambal (și nu numai) putem menționa: V. Sârbu — *Piese pentru țambal și orchestra de instrumente populare* (1981); S. Crețu — *Piese pentru țambal și pian* (1990); V. Roșcovan — *Piese pentru țambal și pian* (1993). Aceste publicații conțin atât creații de inspirație folclorică cât și prelucrări pentru țambal ale pieselor academice.

Școala de țambal din Republica Moldova a avut întotdeauna o legătură strânsă cu muzica marilor lăutari țambaliști din România. În acest sens, putem spune cu toată certitudinea că Toni Iordache a fost un părinte spiritual pentru instrumentiștii basarabeni. Cele patru volume ale lui Toni Iordache au fost, de-a lungul anilor, o adevărată școală de interpretare pentru elevi și studenți, iar numele său a devenit legendă. Influența acestuia o găsim și în *Caietul pentru țambal*, vol. I, întocmit de V. Luță, editat în 1997 [6, vol. 1], primul din cele cinci. În acest caiet sunt incluse lucrări ce se bazează pe melosul popular din diferite regiuni și zone ale României, creații de o valoare incontestabilă. Al doilea caiet, publicat în 1999, conține transcrieri pentru țambal ale lucrărilor academice internaționale „de la Bach la Șcedrin” [7, vol. 2].

În anul 2002 V. Crăciun publică *Aranjamente pentru țambal. Din tezaurul muzicii universale*. Între timp, țambalul își câștigă popularitatea printre compozitorii de muzică academică din Republica Moldova, care devin din ce în ce mai interesați de acest instrument muzical și încep să-i dedice creații componistice originale. Astfel, în anul 2004 este editat cel de-al treilea *Caiet pentru țambal* al lui V. Luță [8, vol. 3], unde găsim o listă din zece creații originale: Gh. Mustea — *Monodie*; O. Negruța — *Capriccio*; V. Vilinciuc — *Nouă preludii-improvizații*; V. Rotaru — *Improvizație și toccatina*; B. Dubosarski — *Reflectare*; I. Iachimciuc — *Suită concertantă*; V. Luță — *Dedicație*; A. Bojoncă — *Fantezie*; C. Rusnac — *La oglindă. Variațiuni pe o temă populară*; A. Timofeev — *Metafora*. În caietul nr. 4, V. Luță revine la muzica pentru țambal inspirată din folclor, acesta fiind dedicat lui S. Crețu, creația căruia „poate fi clasificată drept unul dintre cele mai semnificative momente ale muzicii populare, un document al vieții școlii țambaliste din arealul pruto-nistean” [9, vol. 4, p. 8]. Ultimul caiet apărut în anul 2015 include creații pentru țambal și diferite componente de ansambluri [10, vol. 5].

Țambalul în creația componistică

Țambalul reprezintă atât un instrument solistic cât și unul orchestral, adică este inclus în componența orchestrei, fie populară, fie simfonică. Astfel, lucrări originale valoroase au fost scrise de compozitori și interpreți consacrați din Republica Moldova: P. Constantinescu — *Olteneasca*; M. Chiriac — *Rapsodia pentru instrumente populare*; F. Comișel — *Fantezie concertantă pentru țambal și orchestră*; C. Arvinte — *Fantezie concertantă pe teme muntenesti pentru trei țambale și orchestra populară, Variațiuni pe tema „Tudorițo, nene” și Variațiuni pe tema „Cui nu-i place dragostea” pentru țambal și orchestra simfonică*; T. Chiriac — *Dacofonia Nr. 1*; B. Dubosarski — *În memoria lui M. Eminescu: Poem simfonic pentru orchestra simfonică, voce și țambal* (1980); V. Crăciun — *Variațiuni pe tema „Cio-bănaș la oi m-aș duce” pentru țambal și orchestra populară*, A. Timofeev — *Concert pentru țambal și orchestră*, op. 3 (2005/2013) ș.a.

De o mare importanță pentru creația componistică autohtonă sunt lucrările compozitorilor originali din Republica Moldova, care au emigrat în alte țări, fiind deja la o vârstă matură. Aceștia, având un anumit atașament față de tradițiile locale, continuă să valorifice instrumentele muzicale tradiționale, păstrând și unele elemente din stilistica folclorică din țara de origine, compunând creații noi, care ajung să fie interpretate în toată lumea, inclusiv și în Republica Moldova. Astfel, ei nu doar îmbogățesc repertoriul mondial pentru țambal, dar și promovează la nivel internațional valorile autohtone. I. Iachimciuc este un țambalist și compozitor care s-a format la Chișinău, dar a emigrat în SUA, unde continuă să compună creații academice pentru țambal, integrându-l în diverse contexte instrumentale și sonore: *Suita de concert pentru țambal solo* (1999), *Sunflower* pentru țambal și muzică electronică (2005), *Leopard's Path* — 13 viziuni pentru flaut, clarinet, vioară, violoncel, țambal și pian (2009),

Trenule — improvizație pe o temă românească pentru violă și țambal (2016) și multe altele. De asemenea, I. Iachimciuc, care a luat cu sine în SUA un țambal produs în 1990 în R. Moldova, a contribuit la realizarea unei librării de sunete intitulată *MOLDOVA Concert Cimbalom* (Țambalul de Concert MOLDOVA). Această librerie constă din imprimarea sunetelor redade prin diferite tehnici de interpretare la țambal, sunete „aranjate” într-o aplicație ce poate fi deschisă prin programele HALion sau NI Kontakt, fapt care permite muzicienilor ce lucrează în studiouri din toată lumea acces la timbrul unic al țambalului din Moldova.

Imaginea 3. Interfața librării de sunete *MOLDOVA Concert Cimbalom* deschisă prin NI Kontakt.

Sursa: <https://store.precisionsound.net/shop/moldova-concert-cimbalom/>.

La fel, aflându-se în SUA, A. Timofeev compune muzică, inclusiv pentru țambal.

Concluzii

Din cele spuse mai sus deducem faptul că țambalul este mult apreciat în spațiul Republicii Moldova. Acest instrument muzical este studiat în instituțiile de învățământ specializate, este valorificat de interpreți consacrați și se bucură de un interes deosebit în rândurile compozitorilor. În pofida unui număr modest de creații pentru țambal în componistica autohtonă, acestea denotă, totuși, anumite tendințe în domeniul creației: valorificarea sursei folclorice și îmbinarea acesteia cu tehnici contemporane de compoziție. Evident, aceste lucrări nu reușesc să pună în valoare toate posibilitățile tehnice ale instrumentului și mai ales să abordeze întreaga gamă de stiluri muzicale posibil de interpretat la țambal. De aceea, țambalul rămâne a fi un instrument muzical enigmatic, care necesită a fi cercetat de specialiștii în domeniu pentru descoperirea și explorarea tuturor calităților sale muzicale armonioase.

Referințe bibliografice

1. SACHS, C. *The History of Musical Instruments*. New York: W. W. Norton, 1940. ISBN 0393-0206-8-1.
2. HEYDE, H. Frühgeschichte des europäischen Hackbretts (14.-16. Jahr-hundert). In: *Deutsches Jahrbuch der Musikwissenschaft für 1973-77* (1978).
3. Țambal [online]. In: *Patrimoniu cultural imaterial al Republicii Moldova*: portal: Registrul. [accesat 10 mai 2022]. Disponibil: <https://www.patrimoniuimaterial.md/ro/pagini/registrul-fi%C8%99ele-elementelor-de-patrimoniu-cultural-imaterial-instrumentele-muzicale-tradi%C8%9Bionale/%C5%A3ambal>
4. JOHNSTON, J. A. The Cimbál (Cimbalom) and Folk Musik in Moravian Slovakia and Valachia. In: *Journal of the American Musical Instrument Society*. 2010, nr. 36, pp. 78-117. ISSN 3623300.
5. CRACIUN, V., SARBU, V. *Metodă de țambal*. Chișinău: Literatura artistică, 1982. Ed. cu caractere chirilice.
6. LUȚĂ, V. *Caiete pentru țambal*. Vol. 1. Chișinău: Ruxanda, 1997. ISBN 9975-72-004-8.
7. LUȚĂ, V. *Caiete pentru țambal*. Vol. 2. Chișinău: Ruxanda, 1999. ISBN 9975-72-061-7.
8. LUȚĂ, V. *Caiete pentru țambal*. Vol. 3. Chișinău: Grafema Libris, 2004. ISBN 9975-9778-9-8.
9. LUȚĂ, V. *Caiete pentru țambal*. Vol. 4. Chișinău: Grafema Libris, 2006. ISBN 978-9975-9658-1-1. I S M N M-3480-0008-4.
10. LUȚĂ, V. *Caiete pentru țambal*. Vol. 5. Chișinău: Grafema Libris, 2015. ISBN 978-9975-52-194-9. ISMN 979-0-3480-0236-1.